

הנחיות להוראת המצגת - לא התכוונתי

שכבת גיל: ז-י

משך הפעילות: שיעור אחד או שניים

הרעיון

תופעות של גזענות בחברה בישראל מתרחשות באופן יומיומי בכל המרחבים הציבוריים: ברחוב, בתקשורת, בפוליטיקה, במוסדות ציבוריים, באירועי תרבות, במערכת החינוך ובזירות נוספות. הגזענות מסכנת את קיומה של החברה הדמוקרטית, והיא אורבת לכולנו במפגש עם השונים מאיתנו, ובייחוד במצבים שבהם יחסי הכוחות בין הקבוצות בחברה אינם שוויוניים. מי שמשתייכים לקבוצות הסובלות מביטויי אפליה וגזענות, כגון ערבים, יוצאי אתיופיה או חבר העמים, להט"בים, חרדים, מזרחים, מבקשי מקלט ומהגרי עבודה, מתקשים לקבל יחס שוויוני בחברה, ולעיתים קרובות אינם זוכים ליחס שוויוני גם ברמה המוסדית. ביטויי הגזענות הם לעיתים גלויים, בוטים ואף אלימים, ובמקרים אחרים הם מתרחשים באופן סמוי ופוגעני בסביבה הקרובה ובמעגלים החברתיים של הפרט.

כלומר, קיימת הבחנה בין גזענות גלויה, המתאפיינת ברגשות, עמדות והתנהגויות מודעים, לבין גזענות סמויה, המתאפיינת ברגשות ובעמדות שליליים, אך לא בהכרח מודעים, כלפי חברי הקבוצות האחרות. ביטוייה של גזענות סמויה לרוב מרומזים ולא-מילוליים, כמו הימנעות מקשר וממגע חברתי, הדרך מהמרחב הציבורי ומניעת הזדמנויות להשתלבות בקהילה.

(מתוך: [הגזענות כלפי יוצאי אתיופיה בראי הפסיכולוגיה החברתית: רקע כללי לקראת דיון בגיבוש מדיניות אפקטיבית למיגור גזענות](#), המרכז הבינתחומי, הרצליה)

המונח "מיקרו-אגרסיה" יכול לסייע לנו לזהות ולהבין מסרים סמויים ופוגעניים המועברים באינטראקציות יומיומיות בין אנשים (שחלקן נעשה באופן מודע, וחלקן באופן לא מודע), בהקשרים חברתיים ובין-תרבותיים שונים. אמירות שכאלה משדרות יחס של נחיתות לקבוצות מיעוט ומבטאות אפליה והדרך חברתית של חבריהן. מה שמאפיין את המקרים האלה הוא שהם מתרחשים ביום-יום, בסגנון לא בוטה, סמוי ואפילו לא מודע, ולעיתים בלי שהייתה כוונה מצד הדוברים לפגוע או להדיר בכוונה תחילה.

(מתוך: [תכלס, לא רואים עלינו שאנחנו גזענים](#), האגודה לזכויות האזרח בישראל)

מטרות השיעור

- לפתח מודעות לגזענות סמויה ולהשלכותיה על הפרט והחברה.
- לבחון את עצמנו ואת העמדות שלנו כלפי קבוצות מיעוט שונות.

שקופית פתיחה: לא התכוונתי

בשקופית הפתיחה רואים בני נוער שהבעות פניהם כועסות או לא מרוצות.

ניתן לשאול את התלמידים:

- במה לדעתכם עוסקת המצגת "לא התכוונתי"?
- מה עלולים לעשות בלי להתכוון?
- האם קרה שפגעתם במישהו ללא כוונה? האם מישהו מעוניין לספר על כך?

שקופית 2: יום המאבק בגזענות

בשקופית זו מוצגת המורה המספרת לתלמידים על יום המאבק בגזענות. המורה מבקשת מתלמידיה להסתובב בשעות אחר הצהריים במשך שבוע בסביבת בית הספר וברחוב, ולתעד מקרים של גזענות כלפי אנשים מקבוצות שונות בחברה הישראלית.

ניתן לשאול את התלמידים:

- מה דעתכם על המשימה?
- כיצד אתם הייתם מגיבים למשימה כזאת?

לקראת יום המאבק בגזענות המורה ביקשה מתלמידיה להסתובב בשעות אחר הצהריים במשך שבוע בסביבת בית הספר וברחוב ולתעד מקרים של גזענות כלפי אנשים מקבוצות שונות: ערבים, יוצאי אתיופיה, יוצאי ברית המועצות לשעבר, דתיים, חרדים, בעלי מוגבלויות, פליטים, נשים או כל קבוצה אחרת.

כעבור שבוע כמעט כל התלמידים טענו שכלל לא ראו תופעות של גזענות ברחובות. "הסוד בסדר", אמר, "אנחנו בכלל לא נוענים".

רק אמיר הביא מקרה:

הבא > הקודם <

מומלץ ללחוץ על – הידעתם ולבקש מאחד התלמידים להקריא את המידע המופיע שם.

ניתן גם להסביר לתלמידים:

על פי פרופ' יהודה שנהב, גזענות היא ייחוס של נחיתות לאדם או לקבוצה על בסיס תכונות סטריאוטיפיות שמנוסחות בשפה ביולוגית, חברתית או תרבותית ונתפסות כנחותות, כבלתי משתנות וכמהותיות לאותה קבוצה.

בהמשך מציינים כי רק אמיר הביא דוגמה לגזענות.

מומלץ ללחוץ על החץ ולשאול את התלמידים:

- מה דעתכם, האם זאת גזענות?
- האם נתקלתם בתופעות דומות? ספרו על כך.

אתמול ראיתי בבית הספר לכלוך על הרצפה. בדיוק עברה אישה שהניעה לברק בבית הספר עם חיניאב, והילדים קראו לה מרחוק: "סליחה! סליחה! יש כאן ערמת לכלוך, בואי תנקי."

הבא > הקודם <

שקופית 3: זאת בכלל לא גזענות

בשקופית זו מוצגת תגובת התלמידים הטוענים כי: "זו בכלל לא גזענות. הם חשבו שהיא המנקה. מה גזעני בזה?"

התלמידים מתבקשים לענות על סקר. מומלץ לבקש מהם להצביע לגבי כל היגד, ולבדוק מה מספר התלמידים שהסכימו עם כל היגד.

ניתן לקיים דיון בכיתה:

- מה רוב הכיתה חושבת?
- האם יש תלמידים שחושבים אחרת?
- מי מוכן להסביר את עמדתו?

חלק מהתלמידים התקוממו: "זו בכלל לא גזענות. הם חשבו שהיא המנקה. מה גזעני בזה?" מה דעתכם: האם זו גזענות?

היגד	מספר תלמידים
כן, זו גזענות וחשוב שכל אישה עם חיניאב היא מנקה.	15
הם לא ראו מנקהים למה שהם עשו. זאת לא גזענות!	10
זה יכיר לפגוע, אבל זאת לא גזענות. חסם או רבנות.	9
לא, אם הם חשבו שהיא המנקה, מה גזעני בזה?	8

הבא > הקודם <

אפשר גם לחלק את הכיתה לקבוצות. כל קבוצה תדון בהיגד שבחרה, תנמק אותו ותביא דוגמאות, ואחר כך תציג את ההיגד בפני הכיתה.

שקופית 4: גזענות יכולה להיות גם סמויה

בשקופית זו צופים בסרטון של האגודה לזכויות האזרח, העוסק בגזענות סמויה.

https://www.youtube.com/watch?time_continue=70&v=NsvkDrClfSA&feature=emb_logo

מומלץ לצפות בסרטון, להסביר לתלמידים מהי גזענות סמויה (יש ללחוץ על כפתור הידעתם), ולבקש מהתלמידים לשתף באמירות שונות באמצעות הסלב.

ניתן למיין את תגובות התלמידים לגזענות כלפי קבוצות שונות, או את התגובות שלהם לאמירות גזעניות סמויות וגלויות, ולקיים דיון:

- כלפי מי, לדעתכם, מופנית הגזענות הסמויה?
- האם יש קבוצות שמופנית כלפיהן גזענות סמויה וכלפי אחרות – גזענות גלויה? מדוע?
- למה לדעתכם זה קורה?

שקופיות 5-6: האם זו גזענות סמויה?

בשקופיות 5-6 מוצגים ארבעה סיפורי מקרה. התלמידים צריכים להחליט באיזו מידה הם מבטאים גזענות סמויה.

ניתן לחלק את התלמידים לקבוצות. כל קבוצה תדון במקרה מסוים ובסיום תשתף בתשובות שלה.

ניתן לשאול את התלמידים:

- האם היו מקרים שהחלטתם לגביהם פה אחד?
- האם היו סוגיות שנויות במחלוקת? ספרו על כך
- האם היו מקרים שהיה קל יותר להחליט לגביהם? מדוע?

האם זו גזענות סמויה?

לפניכם כמה סיפורי מקרה. לפי דעתכם: באיזו מידה הם מבטאים מקרים של גזענות סמויה?

לערב עזות בכיתה הבאתי קוסקוס, וכמה תלמידים אמרו לי: את בכלל לא נראית מהקאית.

במידה רבה מאוד

כלל לא

לעיתים קרובות, כשאני יוצא לרחוב, ניש אלי שוטר ומבקש ממני תעודת זהות, רק בגלל צבע העור שלי.

במידה רבה מאוד

כלל לא

שקופית 7: מה פוגע יותר: גזענות גלויה או סמויה?

בשקופית זו מוצג ויכוח בין ארבעה נערים ונערות. התלמידים צריכים לסמן עם מי הם מסכימים יותר באמצעות לחיצה על אייקון like.

ניתן לערוך הצבעה בכיתה או לבקש מתלמידים לגשת ללוח ולהצביע.

לסיום, בדקו איזו תשובה קיבלה את רוב הקולות ודונו בתוצאות:

- מה לדעתכם פוגע יותר – גזענות גלויה או סמויה?

ניתן גם לדון בשאלה: מה יכולות להיות הסיבות לגזענות סמויה?

הסבירו לתלמידים: אנשים רבים יודעים מה נכון וראוי להגיד ומה נחשב לביטויים גזעניים. עם זאת, קיימת נטייה לקטגוריזציה – חלוקה של אנשים לפי קטגוריות: שחורים, לבנים, יהודים, ערבים ועוד, ולמי ששייך לקבוצה שלי או לא שייך לקבוצה שלי. יש גם נטייה לראות את הקבוצה האחרת כקבוצה הומוגנית שבה כולם דומים ואת הקבוצה שאני שייך אליה כקבוצה מגוונת. נטייה נוספת היא לחשוב שיש הבדלים גדולים בין קבוצת הפנים שאני שייך אליה לבין קבוצת החוץ שאני לא שייך אליה.

הנטייה לקטגוריזציה גורמת להכללות, לסטריאוטיפים ולדעות קדומות. כלומר, מצד אחד אנשים יודעים מה לא נכון ולא ראוי להגיד, ומצד אחר הם מרגישים ריחוק או חשדנות כלפי אנשים "אחרים", ואז הם מבטאים את הגזענות שלהם בלי לשים לב ולהיות מודעים לכך. לאנשים גם לא נעים לתפוס את עצמם כגזענים, ולכן הגזענות עלולה לבוא לידי ביטוי באופן לא מודע. במקרים אחרים, אנשים לא מודעים להשפעה של התגובות שלהם על אנשים אחרים ופועלים מתוך כוונה טובה לעזור ל"אחר", אך בפועל גורמים לו לתחושות של נחיתות ופגיעה.

- מומלץ לשאול לסיום: האם יש לכם הסברים נוספים לגזענות סמויה?

שקופית 8: כוונות טובות

בשקופית זו מובא סיפור מקרה על כוונה טובה: אנשים המעוניינים לעזור ולחלק צעצועים ובגדים ברחוב שמתגוררים בו יוצאי אתיופיה. הכוונה הטובה אינה מתקבלת בשמחה אלא בכעס.

מומלץ לשאול את התלמידים את השאלות לדיון, ולבקש מהם להציע הצעות באמצעות סלב, דיון בקבוצות או דיון כללי בכיתה.

ניתן גם לשאול:

- האם קרה שניסו לעזור לכם וזה הרגיד אתכם? ספרו על כך.
- האם קרה שרציתם לעזור למישהו והוא דחה את עזרתכם? ספרו על כך.

שקופית 9: מה הם מרגישים?

בשקופית זו התלמידים מתבקשים לבחור ברגש – מה מרגיש מי שנפגע מגזענות סמויה.

המטרה היא לפתח אמפתיה כלפי מי שנפגע מגזענות סמויה.

ניתן גם לשאול:

- נסו לדמיין – מה הם מרגישים?
- מה הייתם מרגישים אילו הייתם במקומם?

לפי דעתכם: מה מרגיש מי שנפגע מגזענות סמויה?

תסכול	ייאוש	עלבון	עצב	כעס	שנאה
שמחה	תקווה	צער	סאב	פחד	אדישות

הבא > הקודם <

שקופית 10: מדברים על זה

בשקופית מוצגת שיחת ווטסאפ בין מירה שניסתה לעזור, לרותם שנפגעה מהניסיון של מירה לעזור לה.

התלמידים מתבקשים להשלים מדמיונם את המשך השיחה בין מירה לרותם.

ניתן לשאול את התלמידים:

- עם מי אתם מזדהים?
- האם אתם יכולים להבין את שתי נקודות המבט?
- איך הייתם עוזרים לרותם ולמירה להבין זו את זו?

המשיכו את השיחה בין מירה לרותם.

מירה: כל כך רציתי לעזור, ואתם טרקתם לי את הדלת. מה את חושבת שרק בגלל שאנחנו אתוסים אז לנו סגף הצעצועים? הווי לי כוננות טובות, ותראי איך את מגיבה. אתם בכלל לא רוצים שיעזרו לכם. את היית רוצה שיעזרו לכם? שיביאו לכם צעצועים ישישים? הקלד את הטקסט כאן

הקלד את הטקסט כאן

הבא > הקודם <

שקופית 11: גזענות סמויה - איך מתמודדים איתה?

בשקופית האחרונה מופיעות שאלות לדיון. השאלות הן אישיות, ולכן מומלץ לדון בהן בקבוצות קטנות.

את השאלה האחרונה ניתן לשאול במליאה, ולבקש מהתלמידים להציע הצעות שונות להתמודדות עם התופעה.

ניתן גם להכין אמנה כיתתית למניעת גזענות גלויה או סמויה, להחתיים עליה את כל התלמידים ולתלות אותה על הקיר.

שאלו את עצמכם:

- האם היו מקרים שבהם ביסאתי גזענות סמויה כלפי קבוצה או אדם?
- האם אני עצמי חוויתי גזענות סמויה שהופנתה כלפיי? איך הרגשתי?
- איך לפי דעתי אני כשאתקל בגזענות סמויה?
- האם בעקבות הפעילות השתנה בי משהו?
- מה אפשר לעשות כדי לשנות את המצב? מה יש בכוחותי לעשות לשם כך?

רשימת זכויות יוצרים

לתחילת המצגת

הקודם <